

(Overlade) Kirke ved Løgstør, støbt 1662 af Baltser Melchior, fra Hobro Kirke, støbt 1700 af Rudolph Melchior, og fra Nørre Broby Kirke paa Fyen, støbt 1867 af N. P. Allerup i Odense.

DR. OLUF NIELSENS EFTERLADTE SAMLINGER.

Af Viggo Brøndal.

Blandt danske Historikere har næppe nogen givet saa mange og vægtige, direkte og indirekte Bidrag til Lokalhistorien som afdøde Dr. phil. Oluf (August) Nielsen. Oluf Nielsen, der var født 1838 og fra 1869 til sin Død 1896 virkede som Raadstuearkivar i København, havde fra sin vestjyske Hjemstavn medbragt en levende Interesse for dennes Sprog og Minder. Alerede som Student havde han paabegyndt Optegnelser og Samlinger, der satte Frugt i Afhandlinger (om Herregaarden Plovstrup 1860, om Skadst Herred 1862). Fra denne Tid stammer sikkert ogsaa nogle Dialektstudier fra Skadst Herred, der aldrig er blevet trykt. Fra dette hjemlige Udgangspunkt udvidedes nu O. Nielsens Synskreds og Interesser, efterhaanden som hans Uddannelse og Udvikling som Arkivar og Historiker skred frem. De lokalhistoriske Arbejder over vestjyske Herreder fortsattes — først med de nærmestliggende sydlige (Vester Horne H. 1866, Slavs H. 1868, Malt H. 1870, Gjørding H. 1872), senere med de nordligere (Skodborg og Vandfuld H. 1894, Hjerm og Ginding H. 1895). Derimod lykkedes det ikke at fuldende Beskrivelsen af de mellemliggende Herreder: Bølling, Ulborg, Hammerum. — Et paalideligt Kildemateriale — den første Betingelse for ethvert historisk Studium — tilvejebragte Dr. Nielsen dels for forskellige jyske, særlig vestjyske Egne (»Ribe Oldemor« 1869, »Dueholms Diplomatarium« 1872, »Gamle jyske Tingsvidner« 1882, »Harsyssels Diplomatarium« 1893), dels for Nordsjælland (»Codex Esromensis« 1880—81), endelig i særlig stort Omfang for København (»Kbhvns. Dipl.« 1872—87). Hertil kom saa

Udgivelsen af den for hele det middelalderlige Danmark vigtige »Kong Valdemars Jordebog« (»Liber Census Daniæ« 1873).

Stillingen som Raadstuearkivar medførte naturligt en særlig Fortrolighed med gamle københavnske Dokumenter. Heraf fremgik den store »Københavns Historie« (1877—92), endvidere Skrifter om Abel Cathrines Stiftelse (1875) og om Vor Frelzers Kirke (1896, forfattet i Samarbejde med P. Købke). — Fra sit centrale Felt, det rent Lokalhistoriske, kom Oluf Nielsen dels til den mere almene Historie (i sin Disputats 1867: »Om Sysselinddelingen i Danmark«), dels til sproghistoriske Studier over Sted- og Personnavne (»Bidrag til Fortolkning af danske Stednavne I—VII«, i »Blandinger til Oplysning om dansk Sprog i ældre og nyere Tid«, og »Olddanske Personnavne« (1883), begge udgivne af Universitetsjubilæets danske Samfund).

O. Nielsens Styrke som Historiker er hverken Nutidens strenge Kildekritik eller den store afrundede Fremstilling. Almene Synspunkter søger man forgæves i hans Historie- som i hans Navneforskning. Men huskes bør det, at han en Aarrække igennem var ikke blot vor betydeligste Lokalhistoriker, men den eneste, der indgaaende og vedholdende drev Stednavnestudier (i Generalstaben, som han en Tid arbejdede for, maa en Del af hans Resultater være optegnede). Han var enestaaende ved sin Flid og Sporsans; og der gaar Frasnagn om, med hvilken Flid og Hjælpsomhed han stillede sine Samlinger til Raadighed for Medforskere.

De betydelige Samlinger, Dr. Nielsen i Tidens Løb (tildels ved Afskriveres Hjælp) fik tilvejebragt kom efter hans Død (1896) til Nationalmuseets 2. Afdeling, hvorfra de nu paa Grund af deres Betydning for Stednavneforskningen og for den dermed nøje sammenhængende historiske Topografi er overgaaet til det nylig af Stednavneudvalget oprettede Arkiv. De bestaar især af en Mængde Optegnelser og Dokumentafskrifter paa Sedler (ordnede i Læg, der opbevares i større og mindre Papkasser, nu ogsaa i Kapsler). Hertil kommer et Par af Oluf Nielsens Bøger, som han selv har forsynet med Noter, maaske med nye Ud-

gaver for Øje. Endelig et Par Protokoller med Stednavnefortegnelser.

Et Gennemsyn af dette store Stof viser nu, at langt fra alt er kommet til Anvendelse i O. Niensens egne eller i andres trykte Arbejder. Det turde da maaske være af Interesse for dette Tidsskrifts Læsere — Lokalhistorikere og Stednavneinteresserede — at meddele en kort Oversigt over det vigtigste af Indholdet.

Samlingerne opbevares under følgende Numre, hvoraf 1.—3. er større, 4.—11. mindre Kasser, 12.—29. Kapsler, 30. en Mappe, 31.—34. Bøger, 35.—37. Protokoller.

1. *Sjælland*. Heri bl. a. om Kbhvns Omegn og Vor Frelseres Kirke (sml. Skriftet fra 1896). Endvidere Jørgensens Samlinger til Kbhvns Omegns Topografi; Dokumenter vedr. Hans Hansens og Abel Cathrines Dødsbo (sml. Skriftet fra 1875).

2. *Hammerum, Ginding og Vandfuld H.* (De to sidste Grupper udnyttede i Skrifterne fra 1894—95, den første vistnok ikke benyttet eller offentliggjort; den bestaar af et fortløbende Manuskript, omfattende følgende Sogne: 1. Tvis, 2. Avlum, 3. Ørre, 4. Sinding, 5. Nøvling, 6. Vildbjerg, 7. Sunds, 8. Tjørring, 9. Snebjerg, 10. Herning, 11. Gjellerup, 12. Ikast, 13. Rind, 14. Arnborg, 15. Assing, 16. N. Vium, 17. S. Felding, 18. Skarild).

3. *Øster Horne H. og Nørholm*. — *Sproglige Optegnelser fra Skadst H.* (af O. Nielsen) og *fra Vendsyssel* (af N. Christensen). O. Nielsen« Dialektsamlinger fra hans Hjemstavn har Titlen »Vesterjydsk språk- og lydlære«. De gaar tilbage til Studenter-tiden og bestaar af spredte, uafsluttede Forarbejder til en systematisk Fremstilling. Nik. Christensens »Grammatiske Efterretninger om Landskabsmaalet i Vendsyssel« er derimod en smuk Renskrift, der vistnok fortjente at udgives til Sammenligning med Grønborgs og J. M. Jensens Arbejder.

4. *Herregaarde* (Optegnelser om jyske Herregaarde, alfabetisk ordnede).

5. *Riberhus Len: Herregaarde og Sogne*. Brusk, Tørild, Holmans, Elbo, Nørvang og Andst H. (Endvidere Stof fra føl-

gende Sogne: Vrandrup, Sest, Andst, og Gjesten, Hjarup og Vamdrup, Verst og Bække, Lejrskov og Jorderup, Skanderup).

6. *Ribe Amt*: Ribe, Gjørding og Malt H. Varde, Nørre og Vester Horne H. (Optegnelserne fra Varde vedrører Latinskolens Historie 1537—1739).

7. *Ulborg og Bølling H.* (Sammenlign *P. Storgaard Pedersen*, Ulfborg Herred. En historisk-topografisk Beskrivelse. Ringkøbing 1900).

8. *Hammerum og Hing H.* (Sml. *P. Storgaard Pedersen*, Bidrag til Hing Herreds Historie og Topografi. Ringkøbing 1896. — I Pakken Hing H. fandtes et løst Blad fra ca. 1450 af en Jordebog vedrørende Gods ved Ringkøbing. Det er nu i Rigsarkivet).

9. *Hjerm, Ginding og Skodborg H.* (Sml. Skrifterne fra 1894—95. Heri Stof vedr. Holstebro, Ringkøbing, Lemvig).

10. *Personalthistoriske Samlinger A—Ø* (en Mængde Sedler opklistrede paa Blade af ensartet Format, alfabetisk ordnede).

11. *Forskelligt. Smaa Øer. Holbæk. Kulturhistorie.* (Heri et Læg om Rinds H. Det kulturhistoriske Stof vedrører Sæd og Skik, Overtro o. lign., Ry og Karup Markeder, Jagthuse).

12. *Jylland* (uordnet).

13. *Ribe Amt. Herregaarde og Kirker.* (Optegnelser, ogsaa Rids af Kirker, fra 1859 og følgende Aar).

14. *Ribe Amt. Herreder* (Malt, Vester, Gjørding, Skadst. Heri er Manuskript: »Præsterne til Jandrup og Billum Kirker«. Sml. Skrifterne fra 1870—72).

15. *Øster og Vester Horne samt Slavs H.*

16. *Slavs og Vester Horne H.* (Spredte Samlinger vedr. Sæddinggaard, Kvong og Lunde S., Trøstrup, Hesselmed, Hennegaard, Henne og Lønne, Janderup og Billum S., Lydomgaard, Ho og Oxby S., Aal S., Lunde og Ovtrup S., Nebel og Lydom S., Endvidere et ufærdigt Manuskript vedr. alle Sogne i Øster Horne H.; et andet vedr. Slavs H., Forarbejde til Skriftet fra 1868).

17. *Bølling og N. Horne H.* (Heri bl. a. om Lønborg og

Egvad, Bork, Hemmet og Vium S., Strellev, Lyne og Hoven S.
— samt om Lønborggaard, Skrumsager, Strellev Kærgaard).

18. *Malt H.* (Sml. Skriftet fra 1870).

19. *Malt og Gjording H.* (Heri to interessante, vistnok meget lidt kendte Manuskripter fra 18. Aarh. 1° »Efterretning vedkommende Gjording Kirke . . . af Provst Neumann 1768«. 2° »Historiske Efterretninger om Darum og Bramminge Sogne, indgivne 1760 til Biskop J. C. Bloch i Ribe af daværende Sognepræst Thomas Hillerup«).

20. *Vester Horne og Ginding H.* (meget spredt).

21. *Hjerm og Ginding H.*

22. *Vandfuld og Skodborg H.* (21. og 22. er Trykmanuskripter til Bøgerne fra 1894—95).

23. *Amager.* (Heri originale Tingsvidner fra 1663 og 1734, samt om Kirkevæsen).

24. *Optegnelser om Topografi og Stednavne.* (Fortegnelser over Endelser; Sognavne).

25. *Samlinger til danske Stednavne* (bl. a. om Herreder og Sysler; sml. Disputatsen fra 1867).

26. *Jyske Diplomer.* (Sml. Udgaven af Tingsvidner 1882).

27. *Breve og Dokumenter* (fra Ribe, Estrup, Universitetsbiblioteket; vistnok Forarbejder til et Repertorium, der aldrig blev udarbejdet).

28. *Personalhistorie I.* (Heri Adels- og Præstehistorie).

29. *Personalhistorie II.* (Bl. a. Forarbejder til Artikler i Biografisk Leksikon; flere interessante Breve af selvbiografisk Indhold).

30. *Jysk Topografi.* (Hjerm H. og især Jelling Sogn, sml. Nielsens Athandling i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1895: »Bidrag til Jellings og dets Mindesmærkers Historie«). Uddrag af Diplomatariet i Rigsarkivet 1400—1500.

31. 32. 32 a. *Historiske Efterretninger om Slavs, V. Horne, Skadst H.* (Tre trykte Afhandlinger fra 1868, 1866 og 1862 med Forfatterens haandskrevne Tilføjelser).

33. *Stednavnestudier.*

34. *Nørrejyske Sognavne.*

35. *Nørrejske Stednavne.*
 36. *Københavnske Gadenavne.*
 37. *Danske Stednavne.* (33.—37.: Forarbejder, hvis Indhold kun delvis er kommet til sin Ret i Afhandlingerne i »Blandinger«).

Det kan her tilføjes, at Samlingerne mange Steder rummer Oluf Niensens Brevvexling med stedkendte Mænd. Oplysninger og Anskuelser af Værdi findes af og til deri.

Nu er det ganske vist en Selvfølge, at det Udbytte, den afdøde Lokalhistoriker selv havde kunnet drage af sine vidtløftige Samlinger, aldrig vil kunne naas af Fremmede. Ofte synes de et Vildnis, uden Vej og Sti. For den, der af Kærlighed til sit Emne ingen Møje skyr, vil der dog sikkert ofte være Vej frem. Med fornøden Kritik vil der sandsynligvis endnu kunne uddrages vigtige Resultater af det righoldige Stof. — Paa Rigsarkivets Læsesal, eventuelt ogsaa paa Stednavneudvalgets Kontor (Indgang i Tøjhusporten), vil man kunne rekvirere de enkelte Dele af Samlingerne efter ovennævnte Numre.

LOVEN OM BYGNINGSFREDNING.

Af Chr. Axel Jensen.

Hvis en Profet i 1890'erne havde forudsagt Bygningsfredningsloven af 1918, havde han næppe fundet mange troende, og endnu et godt Stykke efter Aarhundredskiftet vilde en saadan Spaadom være bleven mødt med almindelig Skepsis, selv hos dem, der nærrede den oprigtigste Interesse for Sagens Gennemførelse. Det er ikke mer end en Snes Aar siden, at man rundt om i Landet atter og atter mødte den trægste Ligegyldighed eller den stædigste Modstand, naar det gjaldt at bevare en gammel Bygning. Helligaandshuset i Randers blev det klassiske